

היום נלמד בעזרת ה':

חולין דף קיח

תנן התם - כל שהוא יד: למדנו במסכת עוקצין שיש שלושה סוגים. א. כל דבר שהוא יד ולא שומר, כגון עצם שאין בו מוח ובראש העצם יש בשר. הוא 'טמא' כלומר מכניס טומאה, שאם נגעה טומאה ב"יד" הבשר נטמא. והוא 'מטמא' כלומר מוציא טומאה, שאם הבשר טמא ונגע בשר טהור ביד, הבשר נטמא מהיד. אבל היד אינה מצטרפת לבשר המחובר בו לשיעור טומאה. ב. דבר שהוא שומר אפילו אם אינו יד, כגון עור שמאחורי חתיכת בשר. הוא טמא ומטמא ומצטרף. ג. דבר שהוא לא יד ולא שומר, כגון שיער המחובר לבשר. הוא לא טמא ולא מטמא וכל שכן שאינו מצטרף.

ידות היכא כתיבי? מה המקור שיד מכניסה ומוציאה את הטומאה? נאמר "וְכִי יִתֵּן מִיָּדָא עַל זֶרַע וְנִפְל מִנְּבִלָתָם עָלָיו טִמְאָה הוּא לָכֶם". "לכם" מלמד על כל דבר שהוא צורך בשבילכם, כולל היד, נטמא. ונאמר "וְכִי יָמוּת מִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר הִיא לָכֶם" וגם כאן דורשים "לכם" לכל שבצרכיכם לרבות את הידות. ואם כן יש לנו שני מקורות ל"יד", האחד מלמד על יד להכניס טומאה, והשני על יד להוציא טומאה.

שומר להכניס ולהוציא וכו': ממשיכה הגמרא ומבארת את המקור ששומר מצטרף. כי שומר עצמו אינו צריך פסוק ללמד שמכניס ומוציא את הטומאה, כי אנו יודעים זאת בקל וחומר. אם יד שאינה מגינה ושומרת על המאכל, מכניסה ומוציאה את הטומאה. אם כן שומר שהוא מגן על המאכל, לא כל שכן שמכניס ומוציא טומאה? ואם כן מדוע היה צריך לכתוב שבשומר יש טומאה (כפי שלמדנו בעמוד הקודם מהפסוק "וְכִי יִפֹּל מִנְּבִלָתָם עַל כָּל זֶרַע זָרוֹעַ אֲשֶׁר יִזְרַע")? אלא כדי ללמד ששומר גם מצטרף לשיעור.

קושיא: ואימא יד להכניס ולא להוציא, שומר להכניס ולהוציא, אבל יד להוציא ושומר לצרף לא: אולי מהפסוק של 'זרע' נלמד רק דין יד להכניס את הטומאה, ומהפסוק של 'נבלה' איננו יכולים ללמוד כי היא טומאה חמורה (וכפי שיובא לקמן).

ואם כן הפסוק של 'שומר' ילמד אותנו רק ששומר גם מוציא את הטומאה (כי את זה שהוא מכניס אנחנו כבר יודעים בק"ו מ'יד'), אבל אין לנו מקור שיד מוציאה טומאה ולא ששומר מצטרף לשיעור!

תירוץ: יד להכניס ולא להוציא לא מצית אמרת, השתא עיולי מעיילא אפוקי מיבעיא?! אי אפשר לומר שיד רק מכניסה ולא מוציאה, כי ההכנסה של טומאה חמורה יותר מההוצאה של טומאה (משום שההכנסה מביאה טומאה למאכל שעדיין לא היה טמא מעולם, מה שאין כן ההוצאה מוציאה טומאה שכבר קיימת במאכל), ואם היד מכניסה ק"ו שהיא מוציאה.

קושיא: ואימא יד להוציא ולא להכניס שומר להוציא ולהכניס אבל יד להכניס ושומר לצרף לא: ועדיין אולי נאמר הפוך. היד מלמדת רק על הוצאת טומאה (שהיא קלה יותר מהכנסת טומאה), והשומר מלמד ששומר גם מכניס (כי את זה שהוא מוציא אנו יודעים בק"ו מ'יד'). ואם כן אין לנו מקור ליד להכניס ולשומר להצטרף. **תירוץ: יד יתירא כתיב "תנור וכירים יותץ וגו' לכם" לכל שבצרכיכם לרבות את הידות:** יש עוד "לכם" שנאמר בתנור חרס, המלמד על יד נוספת מהמילה "לכם", ומשם אנו לומדים על יד להכניס.

הי מינייהו מייתר? איזה מהם מיותר ללמד על הכנסת טומאה? (כי הרי כולם נצרכים ללמד על הוצאת טומאה).

לכתוב רחמנא בזרעים: אם תאמר שהיה מספיק לכתוב רק בזרעים יד להוציא, ונבלה ותנור היו לומדים משם. יש פירכא ללימוד, כי זרעים טומאתן מרובה. ביחס לתנור - משום שהם מקבלים טומאה גם מולד הטומאה, ואילו תנור מקבל טומאה רק מאב הטומאה. וביחס לנבלה - כפי שלמדנו במשנה לעיל שהכתוב ריבה לטמאות טומאת אוכלין מטומאת נבלות.

לכתוב רחמנא בתנור: ואם תאמר שהיה כתוב רק בתנור חרס, וזרעים ונבלה ילמדו ממנו. יש פירכא, כי תנור מטמא את מה שכתוכו מאוירו (אם נכנס שרץ תלוי בחוט לאויר הכלי ולא נגע בו, נטמא הכלי וכל מה שבתוכו), מה שאין כן זרעים ונבלה שהם לא מטמאים דברים אחרים באויר אלא רק בנגיעה בהם.

לכתוב רחמנא בנבלה: ואם תאמר שהיה כתוב רק בנבלה, וזרעים ותנור ילמדו ממנה, יש פירכא, כי נבלה מטמאת אדם, ועוד שהיא מטמאת במשא, ועוד שזו טומאה היוצאת מגופה (כלומר היא בעצמה המקור לטומאה) והיא לא קיבלה אותה ממקור אחר. מה שאין כן זרעים ותנור.

חזא מחזא לא אתיא תיתי חזא מתרת: אמנם אי אפשר ללמוד מאחד מהם, אבל ניתן ללמוד משני דברים ביחד על הדבר השלישי (ואם כן יש לנו יד אחת מיותרת ללמד על הכנסת טומאה).

הי תיתי? באיזו מהן לא היה צריך לכתוב "יד" והיינו לומדים אותה מהשתיים האחרות?

לא לכתוב רחמנא בזרעים: ונלמד אותו מהשניים האחרים. יש פירכא, נבלה ותנור מקבלים טומאה שלא בהכשר, מה שאין כן זרעים שאינם מקבלים טומאה אלא אם כן הוכשרו קודם לקבל טומאה על ידי הרטבה במשקה.

דחייה: אמר רב הונא בריה דרב יהושע: אין זו פירכא. כי פירות שלא הוכשרו הם כמו תנור שלא נגמרה מלאכתו. (משום שלפני שאוכלים את הפירות שוטפים אותם לנקות אותם מהעפר (ס' החינוך)). וגם תנור שלא נגמרה מלאכתו אינו מקבל טומאה. ואם כן אין הבדל בין זרעים לתנור.

אלא פריך הכי: אלא תפרוך באופן אחר. נבלה ותנור מקבלים טומאה שלא בנגיעה, מה שאין כן זרעים שאינם מקבלים טומאה אלא בנגיעה.

לא לכתוב רחמנא בתנור: ואם תאמר שלא היה צריך לכתוב יד בתנור והיינו לומדים אותה מזרעים ונבלה, יש פירכא. כי זרעים ונבלה הם אוכל, מה שאין כן תנור.

תשובה: לא לכתוב רחמנא בנבלה: אלא לא היה צריך לכתוב "יד" בנבלה, והיינו לומדים אותה מזרעים ותנור, ועל זה אין פירכא. ואם כן יד בנבלה למה נכתבה? אם אינה נצרכת בשביל יד לנבלה עצמה, תן אותה ללמד לכל "יד" שהיא גם להכניס.

נמצא שיש לנו לימוד על יד להכניס ועל יד להוציא, וממילא השומר בא ללמד שהוא מצטרף לשיעור.

קושיא: ואכתי יד דנבלה אצטריך: ועדיין צריך לכתוב יד בנבלה ואי אפשר ללמוד אותה מזרעים ותנור. כי אם היינו לומדים מהם, היינו צריכים לומר 'ידיו לבא מן הדין להיות כנדון' = הנלמד לא יכול להיות חזק יותר מהמלמד. ואם כן כמו שיד של זרעים ותנור אינה יכולה לטמאות אדם (כי זרעים ותנור אינם מטמאים אדם), גם יד של נבלה לא תטמא אדם (למרות שנבלה עצמה כן מטמאת אדם). ולכן צריך לכתוב בנבלה יד, כדי שגם היד תטמא אדם.

תשובה: אלא יד דנבלה מיצרך צריך: אלא באמת צריך לכתוב יד גם בנבלה. אמנם לא צריך לכתוב 'שומר' בנבלה, דהיינו עור שמחובר לבשר. כי בשביל מה הוא כתוב בתורה? אם ללמד שהוא מצטרף לבשר שאין בו כזית, הרי כבר למדנו למעלה (בתחילת העמוד) שהוא לא מצטרף. ואם ללמד שהוא מוציא טומאה, הרי אנו לומדים אותו בקל וחומר מיד.

אלא אם אינו נצרך ללמד על שומר בנבלה, תן אותו ללמד על יד של נבלה שמוציאה טומאה. ואם אינו נצרך ללמד על יד בנבלה, שהרי כתוב בה "לכם" ללמד שמוציאה טומאה, תן אותו ללמד על כל יד בעלמא להכניס טומאה.

נמצא שיש לנו יד להוציא יד להכניס ושומר לצרף. כנ"ל.

קושיא: ואימא אם אינו ענין לשומר דנבלה וכו': ועדיין כשאתה לומד באופן הנ"ל, אין לך יד מיותרת להכנסה. כי יש לנו שומר בנבלה מיותר, ועלינו לתת אותו על שומר של אוכלים (כי הוא יותר דומה לו משום ששניהם שומרים) להכניס טומאה. (והוצאת טומאה אנו לומדים בק"ו מיד). ונמצא שיש לנו שומר להכניס ושומר לצרף, אבל יד להכניס לא!

תשובה: אלא מעיקרא כי כתיבא יד אהכנסה כתיבא: אלא הגמרא חוזרת למה שאמרה בתחילה. שהיד בזרעים באה ללמד על הכנסת טומאה. כי הפסוק מדבר שם על קבלת טומאה, "וְכִי יִתֵּן מַיִם עַל זֶרַע, וְנָפַל מִנְבִּלָתָם עָלָיו טֹמֵא הוּא לָכֶם" דהיינו שהזרע מקבל טומאה מהנבלה. ואם אנו מריבים יד ("מ"לכם") עלינו לרבות אותה באותו אופן של הכנסת טומאה. ולאחר מכן אנו לומדים יד להוצאת טומאה בק"ו מהכנסה. ואם כן נשאר לנו שומר ללמד שהוא מצטרף (כי הכנסה והוצאה בשומר נלמדים בק"ו מיד).

קושיא: אלא שומר דנבלה למה לי? אם כן מדוע הוצרכה התורה לכתוב דין שומר דנבלה כלל? **תירוץ:** לגופיה: ללמד עליו בעצמו. **קושיא:** ולמאי וכו'? אך למה זה נצרך? אם ללמד שהוא מצטרף, הרי כבר אמרנו שהוא לא מצטרף כנ"ל. ואם ללמד על הכנסת והוצאת טומאה הרי כבר לומדים זאת בק"ו מיד. **תירוץ:** מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא: גם דבר שניתן ללמוד אותו בק"ו, טרחה התורה וכתבה אותו שוב. ולכן למרות שניתן ללמוד הכנסה והוצאה בשומר מק"ו, כתבה זאת התורה. **קושיא:** אי הכי שומר דעלמא אימא לך להכניס, ומילתא דאתי בקל וחומר טרח וכתב לה קרא: אם כן גם בכל שומר נאמר כן, וממילא לא יהיה לנו שומר מיותר ללמד על כך שהוא מצטרף. (כי רק בגלל שיש לנו ק"ו ללמוד שומר להכנסה והוצאה, הוא נשאר מיותר ללמד שהוא מצטרף). **תירוץ:** היכא דאיכא למידרש דרשינן: במקום שיש לנו דרשה לדרוש אנו לא אומרים שהתורה סתם טרחה וכתבה מה שאפשר ללמוד בק"ו, ורק במקום שאין מה לדרוש אומרים 'מילתא דאתי בק"ו טרח וכתב לה קרא'.

ביאור נוסף:

רב חביבא אמר: רב חביבא חוזר לשאלה שהקשינו בתחילת העמוד 'ואימא אם אינו ענין לשומר דנבלה תנהו ענין לשומר דעלמא' (דהיינו מתאים יותר ששומר ללמד על שומר ולא על יד).

ומתרץ, ששומר של נבלה באמת דומה ליד. משום שהוא לא מצטרף לשיעור אלא רק מכניס ומוציא טומאה, בדומה ליד שאינה מצטרפת אלא רק מכניסה ומוציאה. ולכן אנו לוקחים את שומר של נבלה המיותר, שילמד על יד להכניס (ולא שילמד על שומר).

נמצא שיש לנו יד לחוציא (מהכתוב "לכם" בזרעים נבלה ותנור), ויד להכניס (משומר דנבלה), והשומר בזרעים מיותר ללמד שהוא מצטרף לשיעור.

*

בתחילת הסוגיא לעיל דף קי"ז ע"ב, למדנו מבריייתא את המקור ששומר מצטרף לשיעור טומאת אוכלין. נאמר בתורה לגבי טומאת אוכלין "וְכִי יִפֹּל מִנְּכֶלְתָּם עַל כֵּל זָרָע אֲשֶׁר יִזְרַע", דהיינו כדרך שבני אדם מוציאים לזריעה, זורעים חיטה

בקליפתה ושעורה בקליפתה ועדשים בקליפתה. ולכן גם הקליפה (שהיא 'שומר') מצטרפת לשיעור 'כביצה'!

מתקיף לה רב יהודה בר ישמעאל: למדנו במשנה שהפיטמא (= פרח) של רמון מצטרפת לרימון לשיעור כביצה לטומאת אוכלין, כי היא שומרת על הפה של הרימון, אבל 'הנץ' שלו שנמצא מעל הפיטמא אינו מצטרף, משום שאין שומר על גבי שומר. עד כאן המשנה. וקשה, מדוע הפטמא מצטרפת? והרי בני אדם לא זורעים רימון עם פטמא!

ותו, הא דתנן 'העור והרוטב והקיפה וכו' מצטרף לטמא טומאת אוכלים' מנלן? קושיא נוספת. מניין לנו שיעור מצטרף לטומאת אוכלין? והרי כל הדין של שומר נאמר רק בזרעים!

אלא תלתא קראי כתיבי: יש שלוש לימודים משלוש מילים בלשון 'זרע' בפסוק "עַל כָּל זֶרַע זָרוֹעַ אֲשֶׁר יִזְרַע". אחד מלמד על שומר לזרעים, השני על שומר לאילנות, והשלישי על שומר של בשר וביצים ודגים.

*

אמר רב חייא בר אשי אמר רב: לדעת רב אמנם יש 'יד' לטומאה להכניס ולהוציא את הטומאה, אבל אין 'יד' להכשר, כלומר שאם היד נרטבה במשקה אין הפרי מוכשר לקבל טומאה. אבל לדעת ר' יוחנן כמו שיש יד לטומאה כך יש יד להכשר.

במאי קמיפלגי? איבעית אימא סברא איבעית אימא קרא: אם תרצה תאמר שנחלקו בדרשת הפסוק, ואם תרצה תאמר שנחלקו בסברא.

איבעית אימא קרא: כפי שלמדנו למעלה, את דין 'יד' לומדים מהפסוק "וְכִי יִתֵּן מִים עַל זֶרַע וְנָפַל מִנְבִּלָתָם עָלָיו טִמָּא הוּא לָכֶם", 'לכם' לכל שבצרכם כולל היד. לדעת רב ה"לכם" נדרש רק על המילים הסמוכות שלפניו המדברות על הטומאה דהיינו "וְנָפַל מִנְבִּלָתָם עָלָיו טִמָּא הוּא", ולא על המילים שלפניו כן המדברות על ההכשר "וְכִי יִתֵּן מִים עַל זֶרַע". כי המקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו. ולכן אין יד להכשר. אבל לדעת רבי יוחנן המקרא נדרש לפניו ולפני פניו. ולכן ה"לכם" המלמד על 'יד', הולך גם על ההכשר שבתחילת הפסוק.

איבעית אימא סברא: לדעת רבי יוחנן ההכשר הוא תחלת הטומאה, ולכן אם יש יד לטומאה יש גם יד להכשר. אבל לדעת רב ההכשר אינו תחלת הטומאה.

הגמרא מביאה ברייתא האומרת כרבי יוחנן:

תניא כוותיה דרבי יוחנן. כשם שיש יד לטומאה **כך יש יד להכשר**. וכשם שאין מקבלין טומאה אלא לכשיתלשו, כך אין מקבלין הכשר אלא עד שיתלשו.

*